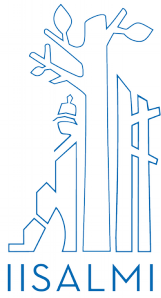

25.5.2021

Varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen yhdenvertaisuus ja tasa-arvosuunnitelma

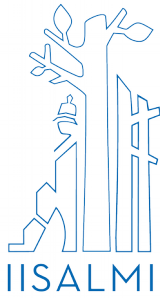
Yhteinen osio 2021

Sivistys- ja hyvinvointilautakunta 15.6.2021

Sisällys

1. Johdanto.....	2
2. Perusteet ja käsitteitä.....	3
3. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman periaatteet esi- ja perusopetuksessa sekä varhaiskasvatuksessa.....	6
3.1 Opetus, ohjaus ja arviointi varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja perusopetuksessa.....	8
4. Tasa-arvotyön toimenpiteitä.....	11
4.1 Tasa-arvotilanteen selvittäminen.....	12
4.2 Suunnitelma yhdenvertaisuus ja tasa-arvotyöhön.....	13
Linkkejä tasa-arvotyön tueksi:.....	14
LIITE 1.....	15
Tasa-arvotilanteen selvittäminen varhaiskasvatus ja esiopetus.....	15
LIITE 2.....	18
Kysymyksiä koulun tasa-arvotilanteen selvittämiseksi.....	18
LIITE 3.....	20
Tasa-arvokyselystä esimerkki.....	20
LIITE 4.....	20
Tasa-arvon edistäjän sanakirja.....	20
LIITE 5.....	21
Iisalmen koulukohtainen suunnitelma 2017.....	21

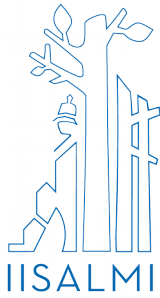

1. Johdanto

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma laaditaan Iisalmessa myös varhaiskasvatukseen, sillä esiopetusryhmiä on myös päiväkodeissa. Suunnitelma täydentää esi- ja perusopetuksen opetuksen opetussuunnitelmia. Iisalmen kaupungin yhdenvertaisuussuunnitelmassa on myös kerrottu varhaiskasvatuksesta ja koulutuksesta.

Tasa-arvolain mukainen koulun toimintaa koskeva suunnitelma tulee laatia joka vuosi (tasa-arvolaki 5 a § 1). Laki kuitenkin mahdollistaa, että suunnitelma voidaan laatia enintään kolmeksi vuodeksi, mikä mahdollistaa sen yhdistämisen sellaiseen koulun toimintaa ohjaavaan suunnitelmaan, joka laaditaan useammaksi kuin yhdeksi vuodeksi kerrallaan. Suunnitelman sisältämien toimenpiteiden toteutumista on kuitenkin tarkoituksenmukaista tarkastella vuosittain, vaikka suunnitelma laadittaisiin pidemmälle ajalle. Yhdenvertaisuuslaissa ei säädetä yhdenvertaisuussuunnitelman päivittämisen tai uusimisen määräajoista vaan riittää, että suunnitelman toteutumista arvioidaan tarvittaessa (yhdenvertaisuuslaki 6 § 1). Tasa-arvosuunnitelman arvioinnin yhteydessä on kuitenkin hyvä arvioida myös yhdenvertaisuuden edistämistoimien toteutumista, erityisesti jos koulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat on yhdistetty.

Iisalmen perusopetuksen ja lyseon tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat laadittiin vuonna 2016 ja ne otettiin käyttöön 1.1.2017. Yksikkökohtainen suunnitelma laaditaan esi- ja perusopetukseen (alakoulut) ottamalla huomioon myös aikaisemmin laadittu perusopetuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa. Tasa-arvosuunnitelman tavoitteena on auttaa nimeämään eriarvoista kohtelua ja antaa ohje, kuinka toimia, jos tulee kohdelluksi tasa-arvon tai yhdenvertaisuuden vastaisesti. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma laaditaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan yhteistyössä henkilöstön ja lasten kanssa. Suunnitelmaan kirjattuja toimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta arvioidaan kuitenkin vuosittain lukuvuosi- ja toimintasuunnitelman laadinnan yhteydessä. Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma laaditaan aina yhteistyössä koulun ja päiväkodin henkilöstön sekä lasten ja oppilaiden kanssa. Opetuksen järjestäjän tai oppilaitoksen johdon yksin laatima tasa-

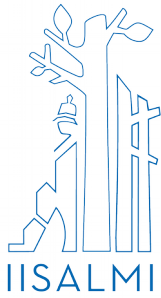
2. Perusteet ja käsitteitä

Kaikilla työpaikoilla, joissa on vähintään 30 työntekijää, on ollut tasa-arvoa koskeva suunnitteluvollisuus vuodesta 1995. Tasa-arvolain (1986) kokonaisuudistus vuonna 2005 toi tämän velvoitteen oppilaitoksille. Tasa-arvolain muutos vuonna 2014 toi myös suunnitteluvollisuuden kaikille opetuksen ja koulutuksen järjestäjille ja uusi Yhdenvertaisuuslaki (2014) yhdenvertaisuutta koskevan suunnitteluvollisuuden opetuksen ja koulutuksen järjestäjille.

Tasa-arvolaisissa säädetään myös tasa-arvosuunnittelun painopisteistä. Tasa-arvotyössä tulee kiinnittää erityistä huomiota oppilasvalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin, opintosuoritusten arviointiin, sukupuoleen perustuvan ja seksuaalisen häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Tasa-arvolain päämäärä on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä (Tasa-arvolaki 1-3 §). Tasa-arvolain mukaan opetusta tai koulutusta järjestävän on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla ja naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen ja että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista. Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen (Tasa-arvolaki 5 §).

Tasa-arvo tarkoittaa samanarvoisuutta. Tasa-arvon käsite viittaa arkikielessä useimmin sukupuolten väliseen tasa-arvoon. **Yhdenvertaisuus** laajentaa tasa-arvon käsitettä. Yhdenvertaisuus tarkoittaa perustuslain kuudennessa pykälässä kaikkien kansalaisten tasa-arvoista kohtelua, kaikkien yhdenvertaisuutta lain edessä ja sitä, ettei ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eriarvoiseen asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella (Perustuslaki 6 §).

Yhdenvertaisuuslain (6 §) mukaan koulutuksen järjestäjän on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan, ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi ja huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhdenvertaisuuslain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa (Yhdenvertaisuuslaki 1 §). Yhdenvertaisuussuunnittelun päämäärä on syrjinnän tunnistaminen, siihen puuttuminen, toiminnan ja käytäntöjen yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi,

yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden toteuttaminen ja osallisuuden lisääminen (Yhdenvertaisuussuunnitelun opas, Sisäasiainministeriö 2010, 14).

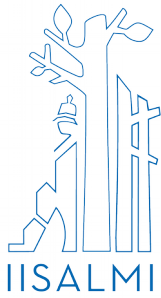
Tasa-arvon vastakohta on **eriarvoisuus** ja eriarvoinen kohtelu voi olla **syrijintää**. Syrijintää on se, kun henkilöä tai ryhmää kohdellaan eri tavoin kuin muita jonkin ominaisuuden perusteella ilman, että kohtelulle on hyväksytty oikeutus, kuten ikäraja äänestettäessä. Syrijintä voi olla tahallista tai tahatonta. Se voi olla suunnitelmallista ja harkittua tai se voi johtua tavoista tai käytännöistä, joihin ei ole kiinnitetty huomiota. On esimerkiksi totuttu puhumaan tai toimimaan tavoilla, jotka loukkaavat, vähättelevät tai sulkevat pois toisia. Monenlaiset käytännöt ja rakenteet voivat ylläpitää ja tuottaa eriarvoisuutta. Siksi kaikkia käytäntöjä, toimintatapoja, välineitä, materiaaleja ja käytettäviä aineistoja sekä kirjallisuutta on arvioitava tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta.

Tasa-arvolaisissa mainitut syrijintäperusteet ovat sukupuoli ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen. Sen mukaan syrijintää ovat välitön syrijintä, välillinen syrijintä, seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä (Tasa-arvolaki 7 §). Yhdenvertaisuuslaissa mainitut syrijintäperusteet ovat ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja muu henkilöön liittyvä syy (Yhdenvertaisuuslaki 8 §). Perustuslaissa syrijintä on kielletty kaikilla henkilöön liittyvillä perusteilla (Perustuslaki 6 §).

Syrijintä sukupuolen perusteella

Syrijinnällä tarkoitetaan naisten ja miesten asettamista eri asemaan sukupuolen perusteella valinnoissa, opetusta järjestettäessä tai suoritusten arvioinnissa. Syrijintäkielto kattaa esimerkiksi kaikki varhaiskasvatuksessa ja esi- ja perusopetuksessa esille tulevat tilanteet aina varhaiskasvatuksen aloittamisesta perusopetuksen päättymiseen asti.

Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä tai kiusaaminen on toimintaa, jota sen kohde pitää loukkaavana tai vastenmielisenä. Seksuaalinen häirintä ja häirintä sukupuolen perusteella ovat syrijintää. Häirintä voi olla sanallista, sanatonta tai fyysistä ei-toivottua käytöstä, jolla loukataan henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta ja jolla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri. Kasvatuksen, opetuksen, materiaalin ja toiminnan sisältöjen tulee tukea tasa-arvolain tarkoituksen toteutumista. Opetusta tai materiaalia ei tule käyttää esimerkiksi ennakkoluulojen tai kaavamaisien perhe- tai työelämää koskevien sukupuoliroolien ja -jakojen luomiseen tai ylläpitämiseen.

Syrjintä yhdenvertaisuusnäkökulman näkökulmasta

Välitöntä syrjintää on yksilön tai ryhmän kohteleminen eri tavoin kuin muita ilman hyväksyttävää perustetta. Välillistä eli epäsuoraa syrjintää on näennäisesti puolueeton käytäntö, tieto tai toimintatapa, joka asettaa toisen tai toiset muita heikompaan asemaan. Piilosyrjintää ovat vähättely, poissulkeminen, tuen puute ja sivuuttaminen. Rakenteellista syrjintää on ajattelu, ettei syrjiviä käytäntöjä voi muuttaa.

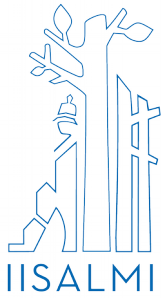
Moniperusteisessa syrjinnässä yksilöä tai ryhmää syrjitään monella eri perusteella. Häirintä ja epäasiallinen kohtelu ovat syrjintää. Vastatoimet ovat syrjintää ja jokaisella on oikeus vedota syrjinnän vastaiseen säädäntöön ilman, että siitä on hänelle haittaa. Esteettömyys tarkoittaa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteutumista niin, että jokainen voi ominaisuuksistaan huolimatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Etninen syrjintä on ihmisten eriarvoista kohtelua sillä perusteella, että he kuuluvat tiettyyn etniseen tai kansalliseen ryhmään. Etnistä syrjintää voi olla myös erilaiseen asemaan asettaminen henkilön uskonnon tai kansalaisuuden perusteella. Häirinnällä tarkoitetaan henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri.

Muodollisen yhdenvertaisuuden toteutuminen tarkoittaa sitä, että samanlaisessa tapauksessa ihmisiä tulee kohdella samalla tavoin. Tasapuolinen kohtelu on tärkeä hallinnon oikeusperiaate. Perustuslaki kieltää ihmisten asettamisen erilaiseen asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Hallintolain 6 § mukaan viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden.

Tosiasiallinen yhdenvertaisuus toteutuu ottamalla huomioon ihmisten erilaiset lähtökohdat ja mahdollisuudet järjestämällä tukitoimia ja positiivista erityiskohtelua niitä tarvitseville. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen voi edellyttää yhdenvertaisuuden aktiivista edistämistä poikkeamalla samanlaisen kohtelun periaatteesta. Tasa-arvo ja samanarvoisuus eivät siis merkitse samanlaisuutta.

Tosiasiallinen yhdenvertaisuuden toteuttaminen edellyttää yhteiskunnassa esiintyvän syrjintään perustuvan eriarvoisuuden aktiivista poistamista. Samanlainen kohtelu ei aina takaa yhdenvertaisuuden toteutumista, sillä ihmisten lähtökohdat ja mahdollisuudet ovat erilaiset. Yhdenvertaisuuden aktiivinen edistäminen voi merkitä poikkeamista samanlaisen kohtelun periaatteesta, jotta heikommassa asemassa

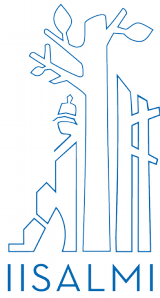
olevien ryhmien tosiasiallinen yhdenvertaisuus toteutuisi. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää myös välilliseen syrjintään puuttumista. Välillinen syrjintä on usein tahatonta ja perustuu esimerkiksi siihen, ettei näennäisesti puolueettoman säännöksen tai käytännön vaikutuksia erilaisiin ihmisiin tunnisteta.

Positiivinen erityiskohtelu tarkoittaa tietyn syrjinnälle alttiin ryhmän (esim. vanhukset, lapset, etniset vähemmistöt) asemaa ja olosuhteita parantavia erityistoimenpiteitä, jotka tähtäävät tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseen eivätkä asteeltaan muodostu toisia syrjiviksi. Yhdenvertaisuuslain 7 § mukaan positiivisen erityiskohtelun on oltava pyrityn tavoitteen kannalta oikeasuhteista. Suppeassa oikeudellisessa tarkastelussa positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan määräaikaiseksi suunniteltuja rekrytointiin, uralla etenemiseen ja oppilasvalintoihin liittyviä toimenpiteitä, joilla lisätään aliedustettujen ryhmien osuutta työpaikoilla, eri henkilöstöryhmissä ja oppilaitoksissa. Ennakoon suunnitellut painotukset vaikuttavat tilanteissa, joissa kahta muodollisesti pätevää hakijaa verrataan keskenään aliedustettua ryhmää edustavan hakijan hyväksi. Laajemmassa tarkastelussa positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan toimenpiteitä, joilla tuetaan eri ryhmien tosiasiallista yhdenvertaisuutta ja osallistumismahdollisuuksia eri elämänaalueilla. Esimerkiksi romanilasten koulunkäyntiä tukevat erityisjärjestelyt sekä tulkkauksen ja erikielisten tiedotusmateriaalien käyttö huonosti suomea puhuvien henkilöiden kanssa asioidessa ovat tällaisia toimenpiteitä. Tässä tapauksessa voidaan puhua myös asiakaslähtöisestä palveluiden kehittämisestä.

Yhdenvertaisuuslain 5 § mukaan työn teettäjän tai koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa tehtävä kohtuullisia mukautuksia vammaisten henkilöiden työhön tai koulutukseen pääsyn, työssä selviämisen ja työuralla etenemisen turvaamiseksi.

Kohtuullinen mukauttaminen tarkoittaa yksittäistapauksessa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta rasitetta esimerkiksi työnantajalle tai koulutuksen järjestäjälle, ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kohtuullisilla mukautuksilla edistetään vammaisten henkilöiden työllistymistä, työssä selviytymistä ja työn säilyttämistä, koulutusta ja elinikäistä oppimista.

3. Yhdenvertaisuus– ja tasa-arvosuunnitelman periaatteet esi-

ja perusopetuksessa sekä varhaiskasvatuksessa

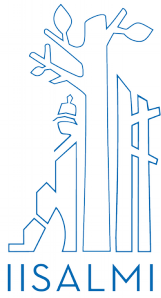
Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat tärkeitä perusarvoja, joiden toteuttaminen on varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa jokapäiväistä. Yleisenä tavoitteena on puhua enemmän tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Tarvitaan luontevaa, avointa keskustelua tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta sekä niiden pohtimista yhteisesti. Erilaisia käytäntöjä, toimintatapoja ja materiaaleja arvioidaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvo suunnittelu tukee Iisalmen varhaiskasvatusta sekä esi- ja perusopetusta, se on osa kehittämistyötä. Lapsille ja oppilaalle tietoisuus yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta on tärkeää pääomaa kasvun ja kehityksen tukemisessa ja tulevaa työelämää varten. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma laaditaan aina yhteistyössä. Suunnittelusta vastaa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa päiväkodeissa päiväkodinjohtaja tai muu esimies yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa ja perusopetuksessa koulujen rehtorit yhdessä oppilaiden ja henkilöstön kanssa. Tasa-arvosuunnitelma hyväksytään toiminta- ja lukuvuosisuunnitelman tekemisen yhteydessä. Suunnitelmasta tiedotetaan koko yhteisöä, huoltajia ja verkostoa.

Toimenpiteitä:

- Laajempi toiminnallinen suunnitelma ja päivittäminen tehdään kolmen vuoden välein.
- Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma käsitellään henkilökunnan kokouksessa ja erilaisissa ryhmissä sekä luokissa toiminta- ja lukuvuosisuunnittelun yhteydessä.
- Suunnitelma löytyy esim. koulun tai päiväkodin nettisivulta.
- Suunnitelmasta tiedotetaan vanhempainillassa ja vanhempainyhdistyksen kokouksessa.

Tasa-arvolaki ja yhdenvertaisuuslaki täydentävät toisiaan, ja niitä yhdistää syrjinnän kieltö. Tasa-arvolaisissa syrjinnän perusteena on sukupuoli, ja yhdenvertaisuuslaki kattaa muut syrjinnän perusteet. Tasa-arvolain mukaan:

”Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien sekä muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista. Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen.” (5 §)

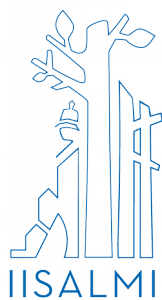
3.1 Opetus, ohjaus ja arviointi varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja perusopetuksessa

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toiminta suunnitellaan siten, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus osallistua siihen. Opetuksen ja ohjauksen peruseriaatteena on ohjattavan ihmisarvon kunnioittaminen, hyvinvoinnin ja tasa-arvon edistäminen. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 26). Toiminnassa pyritään sukupuolitietoiseen ohjausmalliin, missä ohjattavan sukupuoli huomioidaan, mutta sen ei kategorisesti anneta vaikuttaa valintoihin tai vaihtoehtojen esilletuomiseen. Omalle sukupuolelle epätyypillisten ratkaisujen kohdalla lapset tarvitsevat erityisesti rohkaisua ja kannustusta.

Kasvattajayhteisön tulee pohtia omia sukupuolta koskevia asenteitaan työyhteisössään sekä sitä, miten ne näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. On erittäin tärkeää tiedostaa, mitä aikuisten käytös viestittää lapsille. Kielteinen viestintä ja kohtaaminen korvataan myönteisellä ja kannustavalla viestinnällä ja kohtaamisella, jotka tukevat lapsen identiteetin ja itsetunnon kasvua ja kehitystä. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet velvoittavat opetuksen järjestäjää tekemään yhteistyötä huoltajien kanssa. Yhteistyössä otetaan huomioon muun muassa perheiden moninaisuus, yksilölliset tarpeet ja tasa-arvoinen vuorovaikutus. Opettajan tulee tarjota yhteistyö- ja osallistumismahdollisuuksia tasa-arvoisesti lapsen molemmille huoltajille. Jos lapsella on esimerkiksi kaksi isää tai kaksi äitiä, opettajan on hyvä tutustua etukäteen sateenkaariperheiden kohtaamista käsittelevään materiaaliin. Esiopetuksessa opetus muodostuu eheytetyn opetuksen periaatteella eri laajuisista ja eri tavoin toteutetuista oppimiskokonaisuuksista, joita opettaja voi vapaasti yhdistellä. Opetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa, jossa leikki ja muut lapselle ominaiset tavat oppia ja työskennellä ovat opetuksen ja toiminnan lähtökohtia.

Perusopetuksen kehittämistä ohjaavat tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuuseriaate.

Perusopetus edistää taloudellista, sosiaalista, alueellista ja sukupuolten tasa-arvoa.

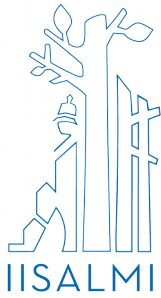
Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 sukupuolten tasa-arvon edistämiseen on sitouduttu monesta näkökulmasta:

- 1) Perusopetus kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia opinnoissa. Jokaista oppilasta autetaan tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsa ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja.
- 2) Perusopetus lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta.
- 3) Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat perusopetuksen toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavia periaatteita.
- 4) Opetuksen tulee olla sukupuolitietoista. Jokainen oppiaine edistää sukupuolten tasa-arvoa omalla tavallaan.
- 5) Työtapojen, oppimisympäristöjen ja yhteistyökumppaneiden valinnassa kiinnitetään huomiota sukupuolittuneiden asenteiden ja käytänteiden tunnistamiseen ja muuttamiseen.

Kasvatuksen ja opetuksen sukupuolittuneisuudella ja sukupuolen mukaisella segregatiolla tarkoitetaan, että esimerkiksi oppilaiden kiinnostuksen kohteilla, opiskeluasenteilla, oppimistuloksilla ja luottamuksella omaan osaamiseensa on taipumus rakentua sukupuolen mukaan. Koulutuslavalintojen ja ammattisuunnitelmien segregatio alkavatkin jo hyvin varhaisessa vaiheessa, ja koulun käytäntöjen tulisi pyrkiä lievittämään perinteistä sukupuolittuneisuutta ja antaa oppilaiden yksilöllisille taipumuksille ja mielenkiinnon kohteille enemmän tilaa.

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan, että vastoin stereotyyppisiä käsityksiä, on olemassa enemmän kuin yksi ”oikea” tapa olla tyttö tai poika tai mies tai nainen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa korostuukin jokaisen oppilaan ainutlaatuisuus omana itsenään ja se, että oppilaisiin tulee suhtautua yksilöinä. Sukupuolen moninaisuuden ymmärtämisen ja hyväksymisen lisäksi tärkeää on tukea ja arvostaa lapsen kokemusta omasta sukupuolestaan, vaikka hän ilmaisisikin sitä epätyypillisesti.

Sukupuoleen perustuvalla häirinnällä tarkoitetaan ei-toivottua käytöstä, joka liittyy sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun, muttei ole kuitenkaan luonteeltaan seksuaalista. Sukupuoleen perustuvaa häirintää voi olla esimerkiksi halventava puhe toisesta sukupuolesta, sukupuolivähemmistöön kuuluvan leimaaminen epänormaaliksi

tai sukupuoleen perustuva koulukiusaaminen. **Seksuaalinen häirintä** puolestaan on ei-toivottua käytöstä, joka loukkaa toisen koskemattomuutta. Seksuaalista häirintää voivat olla esimerkiksi vihjailevat eleet tai ilmeet, luvaton fyysinen koskettelu tai vartaloa koskevat huomautukset.

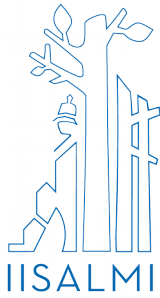
Sukupuolittietoisella opetuksella tarkoitetaan opetusta, jossa opettaja tiedostaa käsityksensä sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta sekä tunnistaa yksilöllisyyden ja persoonallisuuden jokaisessa oppijassa. Sukupuolittietoisessa opetuksessa tunnistetaan myös sukupuolittavia yhteiskunnallisia tai kulttuurisia rakenteita ja puretaan niitä. Lisäksi sukupuolittietoinen opettaja osaa tukea oppilaan kasvua ja sukupuoli-identiteetin rakentumista silloinkin, kun oppilas on epävarma sukupuoli-identiteetistään tai kuuluu sukupuolivähemmistöön, sekä osaa tarvittaessa ohjata oppilaan oppilashuollon palveluihin.

Sukupuolittietoisella arvioinnilla tarkoitetaan, ettei sukupuoli saa vaikuttaa oppilaan arviointiin, eivätkä oletukset eri sukupuolille tyypillisistä käyttäytymismalleista saa vinouttaa arviointia. Myös oppimateriaalien valinnalla voidaan tukea koulun tasa-arvotyötä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 velvoittavatkin tasa-arvoa edistävien oppimateriaalien valintaan sen sijaan, että valittaisiin oppimateriaaleja, joissa toistetaan perinteisiä sukupuoleen liitettyjä stereotyyppioita.

Arviointikulttuurin tulee olla oikeudenmukaista, eettistä ja tasapuolista. Arviointi ei saa kohdistua lapsen persoonaan, temperamenttiin, sukupuoleen tai muihin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Kasvatushenkilöstön tehtävä on arvioida yksikön toimintaa, sen sisältöjä sekä erilaisia käytäntöjä, esimerkiksi vuorovaikutuksen ja kielenkäytön malleja ja toimintatapoja, jotka välittyvät lapsille.

Sukupuolittietoinen ohjaus puolestaan tarkoittaa, että kukin oman opetuksensa yhteydessä oppilaita valintoihin ohjaava opettaja kykenee ohjaamaan oppilasta tekemään mielekkäitä valintoja, joiden esteeksi sukupuoli ei tiedostamattomasti asetu. Sukupuolittietoiseen ohjaukseen kuuluu myös oppilaiden haastaminen tarkastelemaan kriittisesti työelämää, eri ammattialoja ja yhteiskunnallisia ilmiöitä.

Opinto-ohjauksen järjestämisessä noudatetaan opinto-ohjaajien eettisiä periaatteita (Suomen Opinto-ohjaajat ry 2002, www.sopo.fi). Ohjaus on opiskelijaa tukevaa toimintaa koulutukseen, opiskeluun sekä elämään ja tulevaisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Ohjauksen peruseriaatteena on ohjattavan ihmisarvon kunnioittaminen sekä hyvinvoinnin ja tasa-arvon edistäminen. Opinto-ohjauksessa pyritään sukupuolisensitiiviseen ohjausmalliin, missä ohjattavan sukupuoli huomioidaan, mutta sen ei kategorisesti anneta vaikuttaa valintoihin tai vaihtoehtojen esilletuomiseen. Omalle sukupuolelle epätyypillisen ratkaisujen kohdalla

opiskelijat tarvitsevat erityisesti rohkaisua ja kannustusta. Opinto-ohjaajat huomioivat tasa-arvokysymyksen konsultoidessaan luokanvalvoja, ryhmänohjaajia, aineenopettajia ja vanhempia.

Oppiaine- ja oppimäärävalinnat niin, että nais- ja miesopiskelijoilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet tehdä oppiaine- ja oppimäärävalintoja opiskelunsa aikana. Oppilaita ja opiskelijoita kannustetaan tasapuolisesti tekemään tarkoituksenmukaisia valintoja.

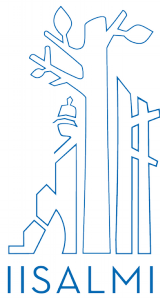
Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä tai kiusaaminen tarkoittaa sitä, että jokaisen oppilaitoksen työskentelevän tulee kohdella toisiaan tasavertaisesti ja kunnioittavasti. Koulussa ei sallita henkilöön tai ryhmään kohdistuvaa seksuaalista tai muuta häirintää eikä minkäänlaista henkistä tai fyysistä väkivaltaa.

Sukupuolista häirintää tai ahdistelua on toiminta, jota sen kohde pitää loukkaavana tai vastenmielisenä. Häirinnän kohteen tulee ilmaista häiritsijälle, että hänen käytöksensä on häiritsevää. Mikäli käytös tästä huolimatta toistuu, tulee häirinnän kohteen kääntyä esimiehen, luottamusmiehen, työsuojeluvaltuutetun tai opettajiensa puoleen tilanteen selvittämiseksi. Esimiehen tulee puuttua häirintään heti siitä tiedon saatuaan.

4. Tasa-arvotyön toimenpiteitä

Aluksi sovitaan suunnitteluprosessin vastuuhenkilöt ja se, miten yhteistyö oppilaiden, lasten ja henkilökunnan kanssa järjestetään. Yksi vaihtoehto on esimerkiksi perustaa tasa-arvotyöryhmä, jonka jäsenenä voivat olla rehtori, päiväkodin johtaja tai hänen edustajansa, opetushenkilöstöä, oppilashuoltoryhmän edustajia, muuta koulun ja päiväkodin henkilökuntaa sekä lapsia ja oppilaita ja huoltajien edustajia. On hyvä, jos ryhmän jäsenet ovat eri-ikäisiä ja edustavat kattavasti eri sukupuolia. Näin prosessi tuottaa uusia toimintatapoja ja huomioi paremmin erilaisia näkemyksiä. On luontevaa käyttää oppilaita osallistavia menetelmiä ja sisällyttää tasa-arvosuunnittelu osaksi oppitunteja. Tasa-arvotyöstä voidaan myös rakentaa monialainen oppimiskokonaisuus. Tasa-arvosuunnittelua on hyvä käsitellä esimerkiksi opettajainkokouksessa ja vanhempainillassa.

IISALMEN LYSEO: Alkuperäinen suunnitelma otettiin käyttöön 2.1.2017. Sen laatimisesta vastasi koulun tasa-arvo-ryhmä, joka koostui koulun henkilökunnan ja opiskelijoiden edustajista. Kaikille henkilökuntaan kuuluville, opiskelijoille ja huoltajille annettiin mahdollisuus lausua mielipiteensä suunnitelmasta. Suunnitelman pohjana oli opiskelijoille ja

henkilökunnalle suunnattu kysely. Sama kysely toistettiin 5.12.2019 sen selvittämiseksi, onko yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotilanteessa tapahtunut muutoksia.

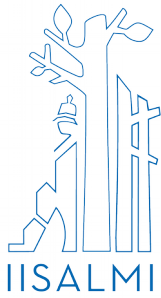
IISALMEN PERUSOPETUS, yläkoulu: Juhani Ahon koulun edellinen ja samalla ensimmäinen tasa-arvosuunnitelma on vuodelta 2016. Uuden tasa-arvosuunnitelman päivitys aloitettiin tasa-arvoselvityksellä lukuvuonna 2018-19. Tasa-arvoselvitys toteutettiin Opetushallituksen kotisivuilla olevan mallikyselyn pohjalta Wilmassa kevätlukukaudella, helmi-maaliskuussa 2019. Ennen kyselyn toteuttamista kysymykset annettiin tarkasteltaviksi oppilaskunnan edustajille ja tukioppilaille kommentteja varten. Heidän kokemuksensa mukaan kysymykset olivat ymmärrettäviä ja sopivia. Tätä tasa-arvoselvitystä täydennettiin keväällä 2019 toteutetun kouluterveyskyselyn vastauksilla, jotka saatiin marraskuun lopussa 2019. Koulussa on lisäksi toteutettu hyvinvointikyselyt, joiden vastauksia myös hyödynnettiin osana selvitystä. Juhani Ahon koulussa tämä suunnitelma toimii sekä tasa-arvo- että yhdenvertaisuussuunnitelmana ja se laadittiin kolmen vuoden ajalle 2020-2022. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma laadittiin ottamalla huomioon tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussääntelyn vaatimukset ja koulun tasa-arvoselvityksen, kouluterveyskyselyn ja hyvinvointikyselyn vastaukset. Suunnitelmassa konkretisoidaan ne toimenpiteet, joilla pyritään edistämään Juhani Ahon koulun tasa-arvoista ja yhdenvertaista työ- ja opiskeluilmapiiriä.

IISALMEN ALAKOULUT JA PÄIVÄKODIT: Laajempi tasa-arvokysely toteutetaan Iisalmessa kolmen vuoden välein. Aikaisemmin (liite 5, 2017 suunnitelma) ei ole tehty laajempaa tasa-arvo kyselyä iisalmelaisissa alakouluissa eikä päiväkodeissa. Tasa-arvokeskustelut ja -kysely toimivat arviointi- ja seurantavälineenä jatkossa. Koulussa ja päiväkodissa laadittavaan tasa-arvosuunnitelmaan kirjataan konkreettisia toimenpiteitä. Kyselyn tulosten pohjalta laaditaan toimenpiteet ja päätetään seuranta-aikataulusta. Kyselyn tulokset otetaan huomioon vuosittain lukuvuoden suunnittelussa. Koulussa ja päiväkotiyksikössä nimetään vastuuhenkilöt ja sovitaan aikatauluista ilmi tulleiden epäkohtien poistamiseksi.

4.1 Tasa-arvotilanteen selvittäminen

Yksikkökohtaisen ja koulukohtaisen suunnitelman laatiminen/päivittäminen aloitetaan tasa-arvotilanteen selvittämisellä. Tasa-arvokysely toteutetaan lapsille ja oppilaille syksyllä joka kolmas vuosi. Varhaiskasvatuksessa lasten osallistuminen selvitystyöhön ja kysely toteutetaan keskustelemalla ja haastatteleamalla. Toteutuksessa huomioidaan lasten ikä ja kyky vastata kysymyksiin sanallisesti. Lisäksi henkilöstön tulee havainnoida ja seurata omaa toimintaansa sekä lasten välistä vuorovaikutusta.

Tasa-arvotilannetta on hyvä selvittää monella tavalla. Tärkeintä on saada esiin lasten ja oppilaiden näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miten tasa-arvo toteutuu omassa päiväkodissa ja

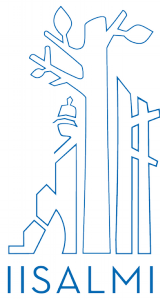
koulussa. Hyviä menetelmiä ovat keskustelut, kyselyt ja kirjoitelmat, arkitilanteiden videointi, draama ja pelit sekä sarjakuvien piirtäminen ja valokuvaus. Tasa-arvotilanteesta voidaan saada tietoa omaa koulua koskevista selvityksistä ja tilastoista. Oppilaiden kanssa voidaan toteuttaa harjoitus, jonka avulla kartoitetaan, miten koulun tiloja käytetään ja koetaanko tilat turvallisin. Opetustilannetta taas on mahdollista kartoittaa siten, että tarkastellaan, kenen sallitaan luokkahuoneessa puhua ja millä äänenvoimakkuudella. Tasa-arvotyössä voidaan myös käyttää videointia eli nauhoittaa koulun arkisia tilanteita ja analysoida niitä.

Kyselyn tai muun tehdyn selvittelyn tulokset käsitellään henkilökunnan kanssa. Yksikkö ja koulu laativat selvittelyn pohjalta tasa-arvosuunnitelman, johon kirjataan konkreettisia toimenpiteitä. Selvitykset ja toimenpiteet kirjataan joko erilliseen tasa-arvosuunnitelmaan tai muuhun koulun suunnitelmaan, kuten opetussuunnitelmaan tai yhdistettyyn tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan. Suunnitelmaan kirjataan myös sovittujen toimenpiteiden aikataulut. Yksikössä ja koululla nimetään vastuuhenkilöt ja sovitaan aikataulu valittujen epäkohtien poistamiseksi ja toimintojen kehittämiseksi. Tasa-arvosuunnitelma hyväksytään opetuksen järjestäjän oman päätöksentekokäytännön mukaisesti. Rehtorin ja päiväkodin johtajan tehtävänä on varmistaa, että hyväksytystä tasa-arvosuunnitelmasta sekä koulun ja päiväkodin tasa-arvotyön hyvistä käytännöistä tiedotetaan henkilöstölle, lapsille, oppilaille ja heidän huoltajilleen. Kyselyn tulokset otetaan huomioon myös toimintakauden ja lukuvuoden suunnittelussa. Tasa-arvokysely toimii arviointi- ja seurantavälineenä. Arviointia tehdään vuosittain lukuvuosi- ja toimintasuunnitelmassa, tarkastellaan ovatko sovitut toimenpiteet edelleen ajankohtaisia. Hyvä ajankohta tasa-arvoa käsittelevälle vuosittaiselle teemapäivälle on esimerkiksi Minna Canthin eli tasa-arvon päivä 19. maaliskuuta.

4.2 Suunnitelma yhdenvertaisuus ja tasa-arvotyöhön

Yleisenä tavoitteena on puhua enemmän tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Tarvitaan luontevaa, avointa keskustelua tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta sekä niiden pohtimista yhteisesti. Varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen kaikkia käytäntöjä, toimintatapoja ja vuorovaikutusta, välineitä, materiaaleja ja käytettäviä aineistoja sekä kirjallisuutta arvioidaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat tärkeitä perusarvoja, joiden toteuttaminen on jokapäiväistä. Varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa opetetaan ja harjoitellaan, miten ihmisiä tulee kohdella yhteiskunnassa ja opitaan tunnistamaan syrjintä. Toiminnassa ei sallita henkilöön tai ryhmään kohdistuvaa seksuaalista tai muuta häirintää eikä minkäänlaista henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Häirinnän kohteen tulee ilmaista häiritsijälle, että hänen käyttöksensä on häiritsevää.

[Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta](#)

[Yhdenvertaisuuslaki](#)

[Yhdenvertaisuussuunnitelun opas 2010](#)

[Iisalmen kaupungin yhdenvertaisuussuunnitelma 2021-2025](#)

[Iisalmen lyseon tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma](#)

https://ylasavonedu.sharepoint.com/:w:/s/jaopet/EXY4_PseUqJCgLcvAKPf06YB-M00ZEEUagZrI2G1B6KHWQ?e=52Znlk Juhani Ahon koulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2020-2022

[Tasa-arvosuunnitelmien seuranta 2019, OPH](#)

[Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet](#)

[Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.pdf](#)

[Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018](#)

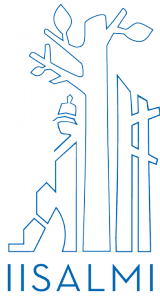
[Oppivelvollisuuslaki 1214/2020](#)

LIITE 1

Tasa-arvotilanteen selvittäminen varhaiskasvatus ja esiopetus

Tasa-arvotilanne pitää selvittää aina ennen yksikkökohtaisen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman laatimista/päivittämistä, vähintään joka kolmas vuosi. Tarvittaessa tilannetta voidaan arvioida ja selvittää useammin. Selvitystä voidaan hyödyntää myös yksikön kiusaamisen ehkäisyn ja siihen puuttumisen suunnitelmassa ja käsittelyssä.

Tasa-arvotilanteen selvittämisessä tulee huomioida lasten ikä, kehitystaso ja kyky vastata sanallisesti kysymyksiin. Vanhempien lasten kanssa voidaan keskustella ja heitä voidaan haastatella. Pienempien lasten kohdalla tietoa tulee kerätä muilla menetelmillä, kuten havainnoimalla ja videoimalla. Ennen keskustelua ja kyselyä vanhempien lasten kanssa käsitellään ja avataan mm. käsitteitä sukupuoli, tasa-arvo, eriarvoisuus, eriarvoinen kohtelu, syrjintä, häirintä (fyysinen, psyykinen). Keskustelu voidaan toteuttaa ryhmäkeskusteluna tai yksilöllä ja haastatteluna.

Mallina on Porvoon varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma.

Tasa-arvokeskustelun ja –kyselyn aiheita lapsille

Sukupuoleen liittyvät kysymykset

- Onko sinulla kaverina tyttöjä ja poikia?
- Kohtelevatko aikuiset samalla tavalla tyttöjä ja poikia?
- Saavatko tytöt ja pojat tehdä samoja asioita päiväkodissa/eskarissa?
- Onko jokin asia kielletty tytöiltä tai pojilta?
- Kohtelevatko kaverit toisiaan samalla tavalla sukupuolesta riippumatta?

Yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyvät kysymykset

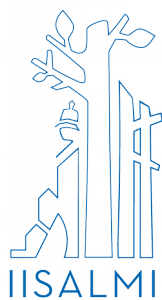
- Saavatko kaikki lapset tehdä samoja asioita, leikkiä samoja leikkejä?
- Onko päiväkodissa/eskarissa jotain epäreilua, mitä?
- Tuletko mielelläsi päiväkotiin/esiopetukseen?
- Voitko tehdä täällä niitä asioita, joista pidät?
- Kuuntelevatko aikuiset sinua ja muita lapsia?
- Millaisissa asioissa lapsia kuunnellaan?
- Saavatko kaikki lapset olla mukana suunnittelemassa ja päättämässä asioita?

Turvallisuuteen liittyvät kysymykset

- Missä tai milloin et tunne oloasi turvalliseksi päiväkodissa/esiopetuksessa?
- Millaiset asiat pelottavat sinua päiväkodissa/esiopetuksessa?
- Voitko kertoa täällä aikuiselle, jos sinua tai kaveriasi kiusataan?
- Millaisista asioista kiusataan? Miksi kiusataan?
- Onko sinuun koskettu siten, että sinusta ei ole tuntunut mukavalta?
- Puuttuvatko aikuiset kiusaamiseen? Auttavatko aikuiset, jos jotain kiusataan?
- Mitä sinä voit tehdä, jotta sekä tytöillä että pojilla, lapsilla ja aikuisilla olisi hyvä olla päiväkodissa/esiopetuksessa?
- Mitä kaverit voivat tehdä?
- Mitä aikuiset voivat tehdä?

Tasa-arvotilanteen selvityksen kooste:

Tasa-arvotilanteen selvittäminen lasten kanssa on tehty vuonna Kirjoita tekstiä
Keskusteluun/haastatteluun osallistui ___lasta.

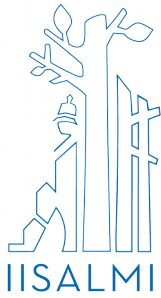
Esim. *havainnointi ja pohdinta*

Laadittu:

Käsitelty henkilökunnan kanssa:

Keskeisimmät esimerkki-selvityksessä esiin nousseet tavoitteet ja toimenpidesuunnitelma.

Tavoite	Toimenpiteet	Vastuu	Aikataulu
Sukupuoleen liittyvät tasa-arvokysymykset:	Kirjoita tekstiä:	Kirjoita tekstiä:	Kirjoita tekstiä:
Turvallisuus, kiusaaminen ja häirintä:	Kirjoita:	Kirjoita:	Kirjoita:

Yhdenvertainen kohtelu:	Kirjoita:	Kirjoita:	Kirjoita:
-------------------------	-----------	-----------	-----------

Vuosittain toistuvat tapahtumat (teemapäivät, juhlat, tapahtumat tms.):

Asioiden käsittely henkilöstön kanssa:

Suunnitelmasta tiedottaminen huoltajille:

Miten asioita käsitellään lasten kanssa:

Henkilöstön havainnot ja arviointi toiminnasta, käytännöistä ja tavoista arvioidaan vuosittain.

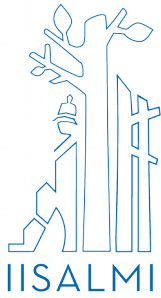
Arviointi on tehty henkilöstön kanssa:

Epäkohdat, jotka on saatu välittömästi poistettua:

Toiminta ja käytännöt, joiden työstämistä jatketaan edelleen:

Keskeisimmät esiin nousseet asiat, jotka tulee huomioida tasa-arvosuunnitelmassa ja toimenpiteissä kirjataan alapuolella olevaan taulukkoon.

Sukupuoleen liittyvät tasa-arvokysymykset	Toimenpide-ehdotukset
Turvallisuus, kiusaaminen ja häirintä	Toimenpide-ehdotukset

Yhdenvertainen kohtelu	Toimenpide-ehdotukset

LIITE 2

Kysymyksiä koulun tasa-arvotilanteen selvittämiseksi

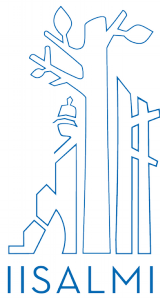
<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/tasa-arvotyo-taitolaji>

1. Kysymyksiä tasa-arvokeskusteluun oppilaiden kanssa

Oppilaiden kanssa käytävä keskustelu voi toimia koulun tasa-arvosuunnittelun lähtökohtana. Opettaja voi muokata kysymyksiä vastaamaan paremmin oppilaiden ikäryhmän tarpeita.

Tasa-arvokeskustelun aiheita:

- Onko koulusi tasa-arvoinen? Kohdellaanko kaikkia oppilaita tasa-arvoisesti?
 - kohteleeeko opettaja samalla tavalla tyttöjä ja poikia?
 - kohtelevatko oppilaat toisiaan samalla tavalla sukupuolesta riippumatta?
 - suhtaudutko itse samalla tavalla tyttöihin ja poikiin?

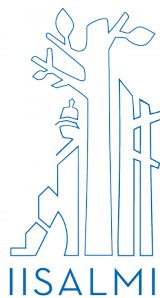

- Käyttäytyisitkö koulussa toisin, jos olisit toista sukupuolta?
 - voitko tehdä niitä asioita, joista pidät?
 - odotetaanko sinun tekevän asioita vain sen takia, että olet tyttö/poika/ muuta sukupuolta oleva oppilas?
 - vaikuttavatko muiden mielipiteet valintoihisi?
 - voitko olla oma itsesi koulussa?

- Tunnetko olosi koulussa turvalliseksi?
 - tuletko mielelläsi kouluun?
 - missä/milloin et tunne oloasi turvalliseksi?
 - pystytkö kertomaan opettajalle, jos sinua tai ystävääsi kiusataan?
 - puuttuvatko opettajat kiusaamiseen riittävän hyvin?
 - onko sinulla koulussa eri sukupuolta olevia kavereita?
 - miten tyttöjen ja poikien ystävyteen suhtaudutaan?

- Millainen on mielestäsi tasa-arvoinen koulu?
 - mikä koulussasi erityisesti edistää tasa-arvoa?
 - onko sellaisia ongelmia, joihin voisit vaikuttaa omalla toiminnallasi?
 - toivoisitko muutoksia oppitunneille, välitunneille tai koulumatkoille?

LIITE 3

Tasa-arvokyselystä esimerkki

”Tämä kysely voi toimia koulun tasa-arvosuunnittelun lähtökohtana. Koulu voi muokata kysymyksiä vastaamaan paremmin omia tarpeitaan tai käyttää vain osaa niistä. Kysely voidaan toteuttaa, vaikka oppilaiden kanssa olisi käyty tasa-arvokeskustelu tai kyselyä voidaan käyttää keskustelun pohjana. Ennen kyselyä opettajan kanssa voidaan käydä läpi kyselyssä esiintyviä käsitteitä.”

Kyselyyn vastaajalle:

Hei! Tyttöjä ja poikia ei aina kohdella koulussakaan tasa-arvoisesti. Ehkä sinä olet huomannut epäkohtia, joihin tahdot muutoksia. Vastaathan huolellisesti seuraaviin kysymyksiin, niin osaamme rakentaa koulustamme oikeudenmukaisemman.

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/tasa-arvotyö-taitolaji>

[Tasa-arvokyselystä mallipohja](#)

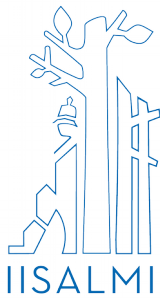
Viihtyvyys, turvallisuus ja koulun toimintakulttuuri
Opetus ja ohjaus
Oppikirjat ja muu opetusaineisto
Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä koulussa
Muuta

LIITE 4

Tasa-arvon edistäjän sanakirja

Jokaisen koulun ja päiväkodin aikuisen pitää perehtyä ja perehdyttää myös nuoret ja lapset ikä ja käsityskyky huomioiden oikeaan käsitteistöön. Sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja sukupuoliin liittyvästä käsitteistöstä on tehty koonti opetushallituksen oppaassa: [”Tasa-arvotyö on taitolaji”](#)

LIITE 5

Iisalmen koulukohtainen suunnitelma 2017

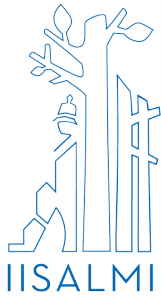
(Tehty 2016 pohjan mukaan)

Alkutilanteen kartoitus

...koulussa ei ole aiemmin laadittu erillistä, kirjallista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa, vaikka käytännön opetustyössä ja koulun arjessa sukupuoleen liittyviä asioita onkin huomioitu ja tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslain syrjintä- ym. määräyksiä noudatettu. Nyt laadittuun suunnitelmaan on pyydetty kommentteja koulun opetus- ja muulta henkilöstöltä, oppilaskunnan hallituksen edustajilta oppilaskuntaa ohjaavien opettajien välityksellä sekä vanhempainyhdistykseltä, joiden kommenttien perusteella suunnitelmaa on muokattu edelleen rehtorin tekemän valmistelun pohjalta. Koska kyseessä on ensimmäinen kerta, kun tämän kaltainen kirjallinen suunnitelma laaditaan, ei tässä vaiheessa oppilaille ole vielä tehty kyselyjä koulun tasa-arvotilanteesta, vaan on katsottu paremmaksi tehdä mahdolliset kyselyt myöhemmin, kun nyt sovittuja toimenpiteitä ja linjauksia voidaan seuraavana lukuvuonna arvioida ja kehittää edelleen.

Koulun eri toimijat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäjinä

...päävastuu kunkin oppilaan opetuksesta ja ohjauksesta on luokanopettajilla, jotka tekevät yhteistyötä niin erityisopettajien, oppilashuoltohenkilöstön kuin koulun muunkin henkilöstön kanssa. Luokanopettajien opetusta ja ohjausta koskevasta päävastuusta huolimatta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä tekee kuitenkin koko koulun henkilöstö. Koulun oppilashuoltoryhmä on moniammatillinen työryhmä, joka kokoontuu yksittäisen oppilaan asioissa tarvittaessa ja jonka käsittelemiin asioihin voivat kuulua myös sukupuolten tasa-arvoon ja oppilaiden yhdenvertaisuuteen liittyvät asiat. Oppilaan asioita myös oppilaan huoltajalle varataan aina mahdollisuus olla mukana käsittelemässä lapsensa asioita. Oppilashuoltohenkilöstöstä kouluterveydenhoitaja, koulupsykologi ja koulukuraattori toteuttavat työssään oppilaiden henkilökohtaista ohjausta, missä puitteissa myös sukupuoleen liittyvien asioiden käsittely luottamuksellisesti kahden kesken koulun henkilökuntaan kuuluvan aikuisen kanssa on mahdollista. Oppilaat pääsevät tuomaan näkemyksensä esiin ja osallistumaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön koulussa toteutettavan oppilaskuntatoiminnan kautta. Oppilaiden huoltajien kanssa sukupuolten tasa-arvoon ja oppilaiden yhdenvertaisuuteen liittyviä asioita käsitellään vanhempainilloissa ja koulun normaalissa arjessa sen mukaan kuin tarvetta ilmenee. Tiedottamisesta oppilaiden huoltajille vastaa koulun rehtori. Yhteistyötä tehdään myös koulun vanhempainyhdistyksen kanssa, ja vanhempainyhdistys on ollut mukana työstämässä koulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa koulun henkilöstön valmistelun pohjalta. Koulu on myös

mukana KiVa-koulu -toiminnassa, ja kiusaamistapausten lisäksi mahdollisiin sukupuolista tai seksuaalista häirintää sisältäviin tapauksiin puuttuu koulun KiVa-tiimi. Koulun muussa toiminnassa (esimerkiksi juhlat, kerhot jne.) sukupuolitietoisuuden kiinnitetään huomiota esimerkiksi tehtävien jaon, juhlaohjelmien valinnan tai juhlissa esitettävien näytelmien yms. esitysten rooliin puitteissa.

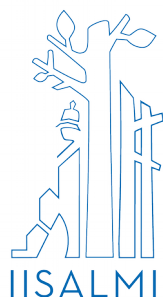
Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen oppiaineittain

Tasa-arvolain mukaan sukupuolten tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Oppilaita tulee ohjata tekemään oppiaine- ym. valintoja yksilöllisten ominaisuuksiensa, vahvuuksiensa ja motivaatiotekijöidensä –ei sukupuolensa- perusteella.

Esi- ja alkuopetus

Esiopetuksessa opetus muodostuu eheytyneen opetuksen periaatteella eri oppimiskokonaisuuksista, joita voidaan vapaasti yhdistellä. Esiopetuksessa käytetään varhaiskasvatukseen soveltuvaa pedagogiikkaa, jossa korostuvat leikki ja muut lapsille ominaiset työskentelytavat. Sekä Esi- että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ohjaavat edistämään sukupuolten tasa-arvoa, ja esiopetuksen tavoitteeksi on määritelty lapsen mahdollisuus kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta johtuvia ennako-odotuksia tai rajoituksia. Esiopetusvaiheessa tasa-arvotyön painopiste on arkielämän tilanteissa, jotka voivat sisältää sukupuolittavia tai epätasa-arvoisia elementtejä sekä kasvattajayhteisön pohdinnoissa omista asenteistaan ja toimintatavoistaan, jotka viestittävät lapsille myös sukupuoleen ja sukupuolirooleihin liittyviä asioita ja joiden tiedostaminen on erittäin tärkeää. Lasten itsetunnon ja identiteetin kehittymisen tukemiseksi vuorovaikutuksen ja viestinnän tulee olla myönteistä ja kannustavaa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä otetaan huomioon perheiden moninaisuus, yksilölliset tarpeet sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus, ja yhteistyömahdollisuuksia tarjotaan tasa-arvoisesti lapsen molemmille huoltajille.

Alkuopetuksessa perusopetuksen vuosiluokilla 1-2 painottuvat työtapojen ja oppimisympäristöjen monipuolisuus, huomion kiinnittäminen oppilaan omaan kehitysrytmiin sekä oppilaan kuuleminen havaintoineen ja kokemuksineen. Oppimateriaalien valinnassa kiinnitetään huomiota sukupuolen esittämisen tapaan sekä kuvastoissa että teksteissä. Oppilaita opetetaan tunnistamaan sukupuoleen liittyviä odotuksia ja luuloja, ja autetaan heitä ymmärtämään, ettei heidän tarvitse rajoittaa omaa toimintaansa niiden mukaan. Syrjivää käytöstä ja kiusaamista ei suvaita, ja oppilaiden keskinäistä kunnioitusta edistetään puuttamalla epätasa-arvoiseen kohteluun oppilaiden välillä ja näyttämällä opettajien toimista

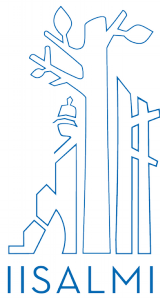

itse hyvää esimerkkiä. Opetuksen kokonaisvaltaisena tavoitteena on tukea jokaisen oppilaan kasvua täysivaltaiseksi yhteisön jäseneksi.

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen ja sukupuolen moninaisuus otetaan opetuksessa huomioon oppiainekohtaisesti kaikilla perusopetuksen vuosiluokilla. Seuraavaksi on kuvattu, mihin kiinnitetään oppiaineittain erityisesti huomiota alkuopetuksessa. **Äidinkielen ja kirjallisuuden** opetuksessa valitaan oppimateriaalit ja työtavat siten, että oppilaiden yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo toteutuu. Oppilaita tutustutetaan teksteihin, joissa sukupuoliroolit eivät toista stereotyyppioita. Etenkin uudemmasta lastenkirjallisuudesta onkin löydettävissä esimerkkejä moninaisista perheistä, kuten sateenkaariperheitä. Myös draamapedagogisia työtapoja käytettäessä kiinnitetään huomiota siihen, ettei sukupuolia esitetä stereotyyppisesti. **Uskonnon** ja **elämäkatsomustiedon** opetuksessa on keskeistä kiireettömyys, avoimen ja luottamuksellisen keskusteluilmapiiirin luominen sekä kaikenlaisen moninaisuuden hyväksyminen. Opetuksessa käytettävien tarinoiden kautta on mahdollista tarkastella ja pohtia tarinoiden mies- ja naistoimijoiden rooleja sekä pohtia sukupuolen ja perheiden moninaisuutta. **Ympäristöopin** oppiaineessa tärkeää on rohkaista oppilaita tarttumaan ympäristöopin sisältämiin tiedonaloihin sukupuolesta riippumatta. Ympäristöopin oppisisältöihin kuuluvien ihmistä, tunnetaitoja ja perhettä koskevien asioiden opiskelun kautta käsitellään sukupuoleen liittyviä asioita. Sukupuolistereotyyppioita myös tutkitaan lasten kokemusmaailman kautta. Ympäristöopin opetuksessa painottuvat jokaisen vapaus itsensä määrittelyyn ja oman identiteetin rakentamiseen.

Koska tutkimusten mukaan tyttöjen luottamus omaan **matematiikan** osaamiseensa heikkenee peruskouluaikana, on tärkeää kannustaa heitä kiinnostumaan matematiikasta ja tarjota heille, kuten oppilaille tietysti yleensäkin, heitä kiinnostavia aiheita ja matemaattisia ongelmia. **Kuvataiteessa** painottuvat oppilaiden identiteetteihin ja kulttuuriseen moninaisuuteen liittyvät muutokset. Tasa-arvokysymyksiä voidaan lähestyä esimerkiksi lasten lähiympäristön esineiden ja designin avulla, ja esimerkiksi lelujen sukupuolittuneisuutta voidaan tutkia mainonnan, värien tai muotoilun näkökulmasta. Käsiyötä opetetaan yhteisenä oppiaineena vuosiluokilla 1-9, ja käsityön oppisisällöt suunnitellaan siten, että opetus sisältää sekä teknisen työn että tekstiilityön työtapoja ja oppisisältöjä. Vuosiluokilla 1-2 painopiste on erilaisiin materiaaleihin tutustumisessa, tietoisessa irrottautumisessa perinteisestä jaosta tekniseen ja tekstiilityöhön ja oppilaiden kannustamisessa osallisuuteen, aktiivisuuteen ja itseohjautuvuuteen. **Musiikin** opetuksessa oppilaita rohkaistaan toimimaan musiikin parissa monin eri tavoin ja kuuntelemaan musiikkia monipuolisesti. Erilaiset roolit ja soittimet jaetaan luokassa ilman sukupuolittuneita ennako-oletuksia oppilaiden taidoista tai kiinnostuksen kohteista.

Liikunnan osalta opetussuunnitelman perusteet korostavat tasa-arvoa, yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemistä. Liikunnan opetuksen tavoitteena on, että kaikki kokevat osallistumisen mielekkääksi ja turvallisiksi sukupuoli-identiteetistä tai sukupuolen ilmaisusta riippumatta.

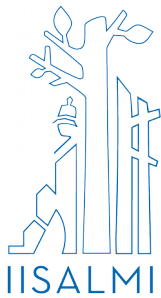

Liikunnassa ei myöskään erotella tyttöjen ja poikien liikuntaa ilman perusteltua syytä, jollainen voi olla esimerkiksi yleisurheilukilpailuissa oppilaiden jakaminen tyttöjen ja poikien sarjaan. Sekaryhmien käyttö liikunnassa korostuu ennen kaikkea alkuopetuksessa, ja ala-asteen ylemmilläkin vuosiluokilla liikunnan opetus on järjestetty niin, että joustavat ryhmittelyt ja sekaryhmien muodostaminen on mahdollista. Uuden opetussuunnitelman myötä liikunnan oppiaineessa myös korostuvat motoristen perustaitojen ja välineenkäsittelytaitojen opetteluun tähtäävät harjoitteet pelkkien lajitaitojen sijasta, ja työskentelymuotona käytetään myös liikunnassa pienryhmätyöskentelyä, pienpelejä ja työpistetyöskentelyä entistä enemmän, mikä myös osaltaan häivyttää perinteisiä raja-aitoja sukupuolten välillä liikunnan oppiaineen osalta. **Oppilaanohjaus** ei ole alakoulussa omana oppiaineenaan, mutta sen tavoitteissa korostuvia opiskeluvälmiuksien ja –taitojen kehittymistä sekä kasvavaa vastuunottoa harjoitellaan jo alakoulussa. Nimenomaan alkuopetuksessa koulun toimintakulttuurin ja –tapojen sisäistämällä onkin suuri merkitys. Tällöin opettajien on tärkeää tunnistaa koulun arjessa ilmeneviä sukupuolittuneita oppilaiden vastuullisuuteen, toiminnallisuuteen, kykyihin ja kiinnostuksiin liittyviä olettamuksia. Alkuopetuksessa ammatteihin ja työtehtäviin tutustuminen aloitetaan luokan sisäisestä työnjaosta ja tehtävistä sekä oppilaiden lähipiirin ammateista.

Vuosiluokat 3-6

Vuosiluokilla 3-6 oppilaan omien opiskelutapojen ja –taitojen arviointikyky kehittyy. Myös oppilaiden osallisuus ja osuus opetuksen sekä opiskelun suunnittelussa lisääntyy. Vuosiluokkien 3-6 opettaja kohtaa monissa eri kehitysvaiheissa olevia oppilaita ja tyyppillistä tämän ikäisille oppilaille on tietoisuuden kasvu omasta sukupuoli-identiteetistä, halu sitoutua oman sukupuolensa ryhmään ja kiinnostus eettisiin ja moraalisiin kysymyksiin. Oppilas, joka ei selvästi identifioitu tyttöjen tai poikien ryhmään, voi tarvita opettajalta tukea omassa kasvussaan. Oppilaan tasa-arvo-osaamisen lisäämisen kannalta vuosiluokat 3-6 ovat otollista aikaa. Painopiste näillä vuosiluokilla on oppilaan oman toimintansa pohtimisessa ja tarvittaessa toimintansa muuttamisessa, oppilaiden keskinäiseen epätasa-arvoiseen käytökseen puuttumisessa sekä sukupuolittuneen häirinnän ja kiusaamisen ennaltaehkäisyssä opettelemalla tunnistamaan sitä omassa ja toisten käyttäytymisessä.

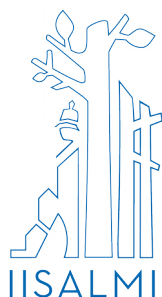
Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen tavoitteena on, että oppilas tulee tietoiseksi itsestään viestijänä ja kielen käyttäjänä. Opetuksessa tekstit ja opetusmenetelmät valitaan sukupuolitietoisesti. Oppilaille myös tarjotaan monipuolisesti erityyppistä luettavaa ja rohkaistaan heitä lukemaan myös kirjallisuutta, jonka perinteisesti on ajateltu olevan epätyypillistä lukemista heidän sukupuolelleen. Lukemisen valinnoissa otetaan myös huomioon oppilaiden henkilökohtaiset mielenkiinnon kohteet sukupuolesta riippumatta. Lisäksi sukupuolirooleja ja niiden perinteisten rajojen ylittämistä voidaan toteuttaa erilaisilla draama- ja kirjallisuudella ja kiinnottamalla huomiota työnjakoon draamatyöskentelyn eri vaiheissa

Toisen kotimaisen kielen ja vieraiden kielten opetuksessa käytetään monipuolisesti erilaisia työtapoja ja käsitellään monia erilaisia aiheita. Oppilaita myös kannustetaan eri kielten opiskeluun sukupuolesta riippumatta. **Matematiikan** opetuksessa kiinnitetään huomiota myönteisen asenteen luomiseen matematiikkaa kohtaan, matematiikan sisältöjen liittämiseen oppilaiden arkielämästä nouseviin ilmiöihin ja asioihin sekä yhteistoiminnallisten opiskelumenetelmien ja avointen ongelmanratkaisutehtävien käyttämiseen. Ympäristöopissa sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään tarjoamalla jokaiselle oppilaalle sukupuolesta riippumatta mahdollisuuksia tutustua monipuolisesti kaikkiin ympäristöopin tiedonaloihin sekä niihin liittyvään teknologiaan, koulutuspolkuihin ja ammatteihin. Oppilaita kannustetaan toimimaan tasapuolisesti eri rooleissa esimerkiksi ryhmätöissä ja tutkimustehtävissä.

Uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetuksessa tarkastellaan monipuolisesti yksilön, perheeseen, lähipiiriin ja yhteiskuntaan liittyviä sukupuoli- ja yhdenvertaisuuskysymyksiä. Uskonnossa tasa-arvoinen ihmisyyden on kaiken opetuksen perustana. Opetuksessa käsitellään ihmis- ja lapsen oikeuksia, yksilön vastuuta itsestään ja muista, harjoitellaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja, rohkaistaan oppilaita toimintaan syrjintää vastaan ja kannustetaan heitä esittämään perusteltuja näkemyksiä. **Historian** opetussuunnitelman perusteiden mukaan historianopetus auttaa oppilaita tunnistamaan yhteiskunnassa vallitsevia arvoja, arvojännitteitä sekä niissä tapahtuneita muutoksia. Sukupuolten tasa-arvon kehitys ja nykytila soveltuvat hyvin opetuksessa tarkasteltavaksi kokonaisuudeksi. Ihmisten elämää eri aikoina voidaan tarkastella kerronnan, draaman, kuvataiteen ja roolileikkien avulla. **Yhteiskuntaopin** opetussuunnitelman perusteet määrittelevät yhteiskuntaopin tavoitteeksi ohjata oppilaita toimimaan moninaisuutta ymmärtävässä, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa kunnioittavassa moniarvoisessa yhteiskunnassa demokraattisten periaatteiden mukaan. Oppilaita ohjataan havaitsemaan asioita, jotka estävät tai edistävät tasa-arvon toteutumista, sekä analysoimaan koulun ja oman elämäntutkimustieteen sukupuoleen liittyviä stereotyyppisiä ja rakenteita.

Musiikin opetuksessa oppilaita ohjataan rohkeisiin soitinvalintoihin ja kaikenlaiseen musiikin tekemiseen ilman sukupuoleen liitettyjä oletuksia sekä kiinnitetään huomiota musiikin käytön sukupuolittuneisuuteen esimerkiksi markkinoinnissa ja sosiaalisessa mediassa. Kuvataiteessa tarkastellaan taiteen ja muun visuaalisen kulttuurin vaikutusta oppilaiden mielipiteisiin, asenteisiin ja toimintatapoihin. Sukupuolen esittämistapoja voidaan tutkia eri aikojen taiteessa, mainonnassa, muodissa ja muussa visuaalisessa kulttuurissa. **Käsityön** opetuksessa oppilaita ohjataan vuosiluokilla 3-6 tekemään itsenäisiä valintoja työstämismenetelmien ja työvälineiden käytön suhteen. Oppilasta tuetaan kehittämään käsityöllisiä taitojaan joustavasti itselleen sopivalla tavalla ja ohjataan kohti kokonaisen käsityöprosessin hallintaa sekä yksilöllisten / yhteisöllisten tuotteiden valmistusta monipuolisesti eri käsityötekniikoita käyttäen. **Liikunnan** opetuksessa jaetaan opetusryhmiä joustavasti tilanteen ja oppilaiden kiinnostuksen mukaan, opetuksen tavoitteiden ja turvallisuuden saavuttamisen lähtökohdat

mielessä pitäen. Eri lajeihin ja erilaisiin harjoitteisiin tutustutaan monipuolisesti sukupuolesta riippumatta ja jaosta tyttöjen ja poikien erilliseen liikuntaan luovutaan, ellei sille ole perusteltua syytä. **Oppilaanohjauksen** tavoitteissa korostuvat opiskelustrategioiden tunnistaminen ja kehittäminen, oppimaan oppimisen taidot sekä sosiaalisten taitojen ja ryhmässä toimimisen taitojen kehittäminen. Oppilaanohjauksessa on tärkeää, että ohjaaja itse tiedostaa ja pyrkii välttämään omia oppilaan sukupuoleen tai muihin ominaisuuksiin liittyviä ennakkokäsityksiään, joiden sijaan oppilaan ohjauksen tulee perustua oppilaan henkilökohtaisiin vahvuuksiin ja kiinnostuksen kohteisiin.

Maahanmuuttajien valmistava opetus

Maahanmuuttajien perusopetukseen valmistavassa opetuksessa huomioidaan erityisesti opetuksessa olevien oppilaiden erilaisuus ikänsä, opiskeluvalmiuksiensa ja taustansa suhteen. Kunkin oppilaan opetusjärjestelyt suunnitellaan ja opetusta eriytetään hänen ikä- ja kehitysvaiheensa mukaisesti. Koulu ja opettajat puuttuvat valmistavan opetuksen ryhmissä ilmeneviin tasa-arvo-ongelmiin, jos niitä nousee esiin muistaen kuitenkin toimia sensitiivisesti, sillä joukossa saattaa olla oppilaita, joiden kulttuuritausta ohjaa voimakkaasti eri sukupuolille soveltuvaa käyttäytymistä. Valmistavassa opetuksessa olevien oppilaiden huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä käsitellään sukupuolten tasa-arvoa ja sen keskeisyyttä suomalaisessa yhteiskunnassa. Yhteistyön lähtökohtana on osapuolten yhdenvertainen ja tasa-arvoinen, ennakkokäsityksistä vapaa, avoimin mielin toteutuva kohtaaminen.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman arviointi ja seuranta

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan suunnitelman päivitysten yhteydessä lukuvuosittain. Suunnitelma astuu voimaan 1.1.2017, ja suunnitelman voimaantulon jälkeisen kevään keskeisenä asiana on koululla pohtia sekä sitä, kuinka suunnitelmassa kuvatut asiat ja tavoitteet kevään aikana koulullamme toteutuvat, myös sitä, kuinka suunnitelman toteutumista olisi mahdollista "mitata" siten, että mukaan saataisiin laajemmin myös oppilaiden sekä heidän huoltajiensa kokemuksia koulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteesta. Seuraava tilannekartoitus valmistellaan ja toteutetaan näiden asioiden tiimoilta vuoden 2017 kevät- tai syyslukukauden aikana. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma päivitetään seuraavan kerran syyslukukaudella 2017.